

Bibliotheken als bereiders van de “koninklijke weg naar de kennis”? Een denkoefening(etje).

Zoals de befaamde Griekse wiskundige Euclides al rond 300 v. Chr. tegen koning Ptolomaeus¹ gezegd zou hebben toen die hem vroeg om even snel de hele meetkunde uit te leggen: “*Er is geen koninklijke weg naar de meetkunde*”. Wie kennis of wijsheid wil verwerven zal het essentiële denkwerk dus zelf moeten verrichten. Dat mag dan alleen maar verschrikkelijk lastig lijken, eigenlijk is het ook heel mooi en eerlijk. Want voor wie over een minimum aan gezond verstand en kritische zin beschikt gaat een hele wereld open. De bandwerker of de human resource manager, de minister of de kantoorclerk moeten in principe evenveel moeite doen om de wereld die zij aantreffen te doorgronden. Maar opgelet, het venijn schuilt in deze twee woorden: “*in principe*”.

De weg naar de kennis mag dan al voor zowat iedereen even moeizaam te bewandelen zijn, het bezit van de informatie die tot deze kennis leidt is in veel mindere mate onafhankelijk van iemands financiële toestand of de ‘sociale klasse’ waartoe zij of hij behoort. Deze kloof tussen ‘haves’ en ‘have-nots’ wordt des te duidelijker wanneer het gaat om informatie die zogenaamd van economisch belang is en waar letterlijk voor betaald moet worden. Nieuw is ook het feit dat de tweede helft van onze twintigste eeuw gekenmerkt wordt door een exponentiële groei van informatie die bovendien vaak slechts met een hoogtechnologisch instrumentarium verhapstukt kan worden. Of dit soort informatie waardevoller is dan de traditionele gedrukte, is nog maar de vraag. Maar voor diegenen die met elektronische informatie aan de slag willen neemt het aantal drempels toe: wie er kennis en wijsheid mee wil verwerven moet nu niet alleen over de juiste informatie, maar bovendien over de juiste technologie beschikken. Daarbij wordt wel eens vergeten dat het bezit en het gebruik van nieuwe technologieën misschien wel noodzakelijk geworden zijn om bepaalde informatie te kunnen raadplegen, maar dat hun aanwezigheid op zich nog steeds onvoldoende is voor het ontstaan van kennis, wijsheid en kritische zin.

Velen verwarren ‘kennis’ met ‘informatie’ en ‘informatie’ met ‘informatietechnologie’. Al in het begin van de jaren zeventig wordt dit fenomeen duidelijk via de ‘xeroxcultuur’. “[...] *de fotokopie [...] verschaft [...] een intellectueel alibi: iemand die de bibliotheek uitkomt met een hele stapel fotokopieën weet zeker dat hij ze normaal gesproken nooit allemaal zal lezen [...], maar hij heeft het gevoel de inhoud van die boeken tot zich te hebben genomen. [...] Door de fotokopieerneurose bestaat het risico dat er dagen verloren gaan [...] met het kopiëren van boeken die nooit gelezen worden.*” (Eco, p. 29)

In de jaren tachtig doet de personal computer zijn intrede. Die zorgt niet alleen voor een exponentiële toename van informatie – omdat informatie sneller en eenvoudiger gecreëerd (en gerecycleerd!) kan worden – maar is ook een werktuig waarmee de informatiestroom voor grote delen van de bevolking beheersbaar wordt. Informatie hanteerbaar maken betekent echter nog steeds niet dat deze automatisch tot kennis wordt omgesmeed. Daarvoor kon en kan op dit ogenblik slechts de menselijke geest garant staan. En ondanks alle optimistische berichten uit de wereld van de artificiële intelligentie zal dat nog wel een tijdje zo blijven ook. Wie dit wil betreuren houd ik niet tegen, maar ik ben er in ieder geval niet echt rouwig om. Ook de fenomenen ‘Internet’ en ‘informatiesnelweg’, die in onze jaren negentig opgeld doen en

¹ Alhoewel de bronnen elkaar tegenspreken, gaat het hier wellicht om Ptolomaeus II Philadelphus, de stichter van de roemrijke bibliotheek van Alexandrië.

doordringen tot alle (?) lagen van de bevolking, zullen hieraan niets veranderen. *“Een gigantisch aanbod biedt op zich geen enkele garantie voor de inhoudelijke kwaliteit van het gebodene. [...] Alle brokjes informatie moeten eerst omgezet worden in kennis en vervolgens in wijsheid vooraleer er ook maar sprake kan zijn van enige bijdrage tot de verbetering van het menselijk welzijn.”* (Van de Wiele, p. 169)

“En de rol van de bibliotheken in dit alles?”, hoor ik u denken. Zullen zij, zoals de titel van dit stukje belooft, werkelijk in staat zijn om als een *deus ex machina* neutrale bits en bytes om te turnen tot kennis en wijsheid waarmee hun kritische gebruikers rechtstreeks aan de slag kunnen? Nee, natuurlijk niet. Maar bibliotheken kunnen wel bijdragen tot de beheersbaarheid van de informatiestroom en de kwaliteitsbewaking ervan. En laten we voor een goed begrip toch nog even herhalen dat we het dan niet uitsluitend over elektronische informatie hebben (hieronder versta ik bijvoorbeeld ook cd's, video's,...). Want een groot gedeelte van ons wetenschappelijke en literaire erfgoed is en blijft immers nog steeds onder gedrukte vorm aanwezig. Bibliotheken die daar in hun beleid geen rekening mee houden en uitsluitend investeren in de nieuwste snufjes, verwaarlozen een aanzienlijk deel van ons culturele patrimonium en laten een al even aanzienlijk deel van hun gebruikers in de kou staan.

Het is voor bibliotheken natuurlijk altijd al onbegonnen werk geweest om *“alles”* te bezitten, maar de inherente noodzaak tot beperking wordt vandaag meer dan ooit voelbaar. Vroeger bepaalde het collectiebeleid in belangrijke mate de 'kwaliteit' en de 'aard' van een bibliotheek. Nu zijn een goede ontsluiting en (door)verwijzing troeven van steeds groter wordend belang. In een concept waarbij bibliotheken niet elkaars concurrenten zijn, maar samenwerken om aan de vragen van hun gebruikers tegemoet te komen – wat volgens mij nog te weinig gebeurt en vaak slechts nadat de gebruiker erop aandringt – wordt de precieze plaats waar bepaalde informatie bewaard is steeds minder belangrijk. Bibliotheken moeten informatie niet per se zelf bezitten – voor zover er in een virtuele informatiepoel van 'bezit' überhaupt nog sprake is – maar wel in staat zijn de gewenste informatie te lokaliseren met behulp van centrale catalogi en desgewenst tot bij de gebruiker te brengen via het traditionele of elektronische interbibliothecair leenverkeer. Zo wordt de oude droom van de 'universele bibliotheek' op een geheel eigentijdse manier verwezenlijkt.

Omdat de raadpleegbaarheid van informatie afhangt van de mate waarin en de deskundigheid waarmee zij ontsloten is, en de aandacht die hieraan besteed kan worden op haar beurt onder andere weer bepaald wordt door de budgetten en personeelsformaties waarover bibliotheken beschikken, zullen deze – om het hoofd te kunnen blijven bieden aan de chaos van de toenemende informatiestroom en omdat de middelen daartoe nu eenmaal niet onbeperkt voorradig zijn – steeds vaker moeten beslissen welke informatie wel en welke niet ontsloten wordt. Kwatongen zullen beweren dat de bibliotheek hierdoor ongewild de rol van censor krijgt. Helemaal te ontkennen valt dit natuurlijk niet. Maar als we aannemen dat bibliotheken onafhankelijk en te goeder trouw handelen – wat jammer genoeg niet altijd het geval is, denk maar aan de lotgevallen van het Zuid-Franse stadje Marignane waar het gemeentebestuur en daarmee ook het bibliotheekbeleid in handen is van de fascistische partij Front National – dan kan het oordeelkundig ontsluiten van informatie voor de gebruikers ervan alleen maar betekenen dat die informatie waardevol wordt geacht.

Ontsluiting in functie van de kwaliteitsbewaking dus. Omdat het ijdel is te beweren dat alle informatie optimaal ontsloten kan worden. Omdat het bovendien niet zinvol is om alle informatie te ontsluiten. Bibliotheken moeten zich enerzijds durven keren tegen de postmoderne reflex van de grote gelijkschakeling en bewust kwaliteitsnormen blijven hanteren. Anderzijds

mogen zij niet het instrument worden van een groepje enkelingen met high brow aspiraties, maar moeten zij bijdragen tot de werkelijke emancipatie van zoveel mogelijk mensen in hun omgang met informatie en nieuwe informatietechnologieën.

Om samen te vatten en te besluiten: de bibliotheek schenkt ons geen kennis en wijsheid, maar zij kan waardevolle informatie optimaal raadpleegbaar maken en vervult zo de functie van wegwijzer en vuurtoren op een oceaan van hybride gegevens waarvan de kustlijnen en ankerpunten steeds minder eenvoudig in kaart te brengen zijn.

Patrick Vanhoucke
tussen Antwerpen en Brussel,
31 januari 1998

Citaten uit:

ECO, Umberto

De bibliotheek / Umberto Eco. - Amsterdam : Bert Bakker, 1988. - 36 p.
ISBN 90-351-0609-1.

VAN DE WIELE, Rita

In de ban van het Net / Rita Van de Wiele

In: Bibliotheek- en archiefgids, 73 (1997) 5, p. 166-170.